

СТАТУС ВОЈИНА КОМАДИНЕ У САВРЕМЕНОЈ ЛЕКСИКОГРАФИЈИ

Др Соња Маринковић
Универзитет уметности у Београду
Факултет музичке уметности
Катедра за музикологију
e-mail: sonja.marinkovic@gmail.com

УДК: 78.071:929
78.071.1 Комадина, В.

Пленарно предавање

Сажетак: Предмет рада је компаративно сагледавање начина на који је рад Војина Комадине представљен у савременој лексикографској литератури. На основу анализе различитих стандарда обликовања лексикографских јединица, биће указано на кључне дилеме које се јављају у вези са досадашњим прилозима. Циљ је да се укаже на потребу формулисања јасних одређења везаних за ауторову биографију, а посебно промисли о начину на који је у сажетој лексикографској форми представљено стваралаштво Комадине. Закључци потенцијално указују на будуће правце истраживања живота и стваралаштва Војина Комадине.

Кључне речи: Војин Комадина, лексикографија, музикологија, савремена српска музика

Стваралачки и животни пут Војина Комадине неисцрпан је извор инспирације за разноврсна музиколошка проучавања. У до сада објављеним радовима покренуто је мноштво питања, међутим, оно што је до сада урађено никако не затвара поједине тематске кругове. Напротив, чини се да са интензитетом и дубином увида у наслеђе овог значајног аутора јача потреба за систематичним и континуираним истраживачким напорима. Може се издвојити неколико тематских кругова који су посебно значајни. Први се односи истраживања везана за његов животни и професионални пут. При том се овде не мисли само на утврђивање и документовање фактографских чињеница, већ на биографију као комплексан интердисциплинарни истраживачки подухват који има за циљ да контекстуализује и проблематизује податке, што је изузетно сложен подухват с обзиром на сложеност времена и друштвено-историјских околности у којима је аутор рођен и нарочито на динамику друштвених промена током његовог живота. Друго тематско подручје односи се на тумачење стилских одлика и композиционо-техничких средстава које је користио у појединим делима и у различитим стваралачким фазама. Треће подразумева темељно аналитичко осветљење појединачних опуса, док четврто треба да донесе продубљена проблемска сагледавања појединих аспеката кључних за разумевање ауторовог стваралачког доприноса. У овом раду пажња је фокусирана на проблемска питања (наше) савремене лексикографије и критичко сагледавање начина на који су у овим прилозима представљани живот и стваралаштво Војина Комадине. Овај прилог нема карактер прегледног рада, већ као циљ поставља проблематизацију неколико кључних питања везаних за лексикографску обраду Војина Комадине.

Када су настајали најобимнији прилози лексикографији на нашим просторима,¹ Комадина је био на почецима свог стваралачког пута, односно, када је *Лексикон југославенске музике* у питању, улазио је у фазу зрелости. У првом издању *Енциклопедије* (када је уредник био Јосип Андреис), име Комадине се и не помиње (Andreis, 1963). У другом издању је Зија Кучукалић написао кратку јединицу (Kućukalić, 1974: 353). Прилог за *Лексикон* радио је непотписани аутор,² и тај текст је опсежнији у поређењу са оним из *Музичке енциклопедије*, нарочито у сегменту који се односи на представљање одабраних дела. Иван Чавловић је био аутор прилога за друго издање³ *Гроув енциклопедије*, најобимнијег светског лексикографског подухвата (Čavlović, 2001)⁴.

Када су у питању други прилози лексикографског карактера треба подсетити на својеврсни двојезични лексикон савремених југословенских стваралаца *Композитори и музички писци Југославије* (Ковачевић, 1968: 300), који доноси само сажете информације: о датуму рођења, адреси,⁵ базичне податке о школовању, запослењу, наградама и главним делима.

У Перичићевој књизи *Музички ствараоци у Србији* (Perićić, 1969) не постоји јединица посвећена Војину Комадини. Књига је писана у време када су били актуелни републички кључеви, и српски композитори који делују у Босни и Херцеговини или у другим републикама СФРЈ нису укључивани у историјске прегледе музичког стваралаштва у Србији, не само у књигама, већ и у наставним плановима и програмима. Свакако је била прагматична одлука да се одредница *српска музика* схвати као *музика у Србији*, с обзиром на сву сложеност одређења националности, која је у мултиетничкој и мултикултуралној земљи с добрим разлогом

¹ Мисли се на *Музичку енциклопедију* Лексикографског завода Југославије (1958. и 1963, 1971. и 1974) и *Лексикон југославенске музике* (1984). Треба подсетити, сви лексикографски подухвати на југословенском простору извођени су у Загребу, окупљали су научнике и стручњаке из целе Југославије, али су сви прилози објављени на хрватском, по стандардима које они користе (страна имена у оригиналу и слично), латиничним писмом, ијекавицом. Шта се све догађало у процесима транслитерације и ијекавизације, па и замене терминологије, вероватно никад неће моћи да буде утврђено, изузев ако се у архиви неког од сарадника са ових простора нису сачували оригинали који су слати у Загреб, што је данас мало вероватно, јер су то прилози куцани на писаћој машини. Ретке су тада биле писаће машине са ћириличним писмом, али су ми познати појединачни прилози који јесу писани на ћирилици.

² Поред Зије Кучукалића сарадници из Сарајева су били Гордана Гризел, Рада Нуић, Анкица Петровић, Дуња Рихтман-Шотрић, Жељка Стијачић, Фазила Угљеша и Александра Вагнер.

³ У првом из 1981. године његово име се не помиње.

⁴ Исти Чавловићев текст објављен је и у *on line* верзији овог лексикона, која се непрекидно ажурира. Дакле, актуелан је и 2023. године.

⁵ Обично се на том месту може прочитати кућна адреса. Показатељ судбинског „номадског“ статуса Комадине (како је то дефинисао сам аутор у интервјуу из 1995. године) јесте податак да му је адреса Радио станица Сарајево.

правно препуштена одлуци појединца и његовом изјашњавању у званичним документима и приликом пописа, што су подаци који су понекад познати, понекад не, а често нису доступни истраживачима.⁶ Дакле, поменути Перичићевим ставом је отворен простор да композитори српског порекла рођени у Хрватској (најчешће) или у некој другој републици,⁷ као и композитори других националности, буду део прегледа *музике у Србији* под условом да су њихово стваралаштво и рад у тренутку писања књиге везани за Србију, или су бар делимично, у неком периоду, били везани за Србију. Но овде се поставља питање о статусу, рецимо, Петра Коњовића у српској музици. Колико је оправдано, ако се придржавамо републичких подела, његов живот и рад у међуратном периоду разматрати у контексту развоја српске музике? Подсетићу, Коњовић, аустроугарски поданик, рођен у Чуругу, из Србије одлази 1913. године, после петогодишњег боравка у Београду где је радио у Српској музичкој школи, и у Београд ће се вратити тек у предвечерје Другог светског рата, 1939. Срећом, нити сам композитор, нити други никада нису покушали да га „изоставе“ из корпуса српске музике (Копјовић, 1919: 120–150). Марко Тајчевић, рођен у Осијеку 1900, у Београд долази 1940. Такође се поставља питање да ли српски композитори, попут Александра Цимића Савина (1881–1949), рођени и школовани у Београду (у Мокрањчевој музичкој школи), који своју успешну каријеру имају у иностранству⁸ (Кресић, 2002: 4–13), треба да буду део историје српске музике, последично, и музике у Србији? На ова питања нема лаких одговора ни у светској историји музике,⁹ а у нашој

---

⁶ Најчешће се због сложености и осетљивости овог питања редакције одлучују да не користе национале одреднице стваралаца, али се још увек објављују и књиге где су таква одређења захтевана, рецимо у Duker, 2021, где уопште није било лако удовољити том захтеву и, на пример, једнозначно одредити националну припадност Енрика Јосифа, који јесте био Јеврејин, али је свакако припадао корпусу српске музике (и био домаћи, а не инострани члан САНУ).

⁷ Рецимо, Александар Обрадовић је рођен на Бледу, у Словенији, где је његов отац тада службено боравио.

⁸ После основа које је стекао у Мокрањчевој школи Савин одлази у иностранство где наставља школовање и развија успешну певачку, композиторску, диригентску и педагошку каријеру у разним европским земљама (Аустрија, Немачка, Швајцарска), али и Канади. Његова опера *Ксенија* са успехом је премијерно изведена у Цириху 29. маја 1919. године те има историјски значај као прва српска опера премијерно изведена у иностранству. Потом је Савин каријеру наставио у Америци. *Ксенија* носи поднаслов *народна опера из српског живота у три чина*. Клавирски извод је штампан у Загребу 1921. године. На српско порекло аутора указују и наслови других дела: симфонијске поеме *На Лунару* (1916) и *Голгота* (1918).

⁹ Занимљиво је тако да ће у *Гроуву* Прокофјев и Рахмањин бити означени као руски композитори и пијанисти, иако су значајан део своје каријере такође провели у иностранству, али да ће Стравински поред одреднице „руски“ добити и одредницу да је потом имао француско и америчко држављанство (nationality).

средини се често постављају заострено, каткад и политизовано и постоји „борба” различитих центара за „право” да неког композитора сматра „својим”.¹⁰

На жалост, мора се констатовати да других специјализованих музичких лексикографских подухвата протеклих деценија није било, као што и сви пројекти *српске енциклопедије* који су у нашој култури започети још увек немају коначан резултат. Бројни су међутим скромнији подухвати, нарочито они општег типа, али се у њима врло мали простор посвећује савременој музици и домаћим ствараоцима. У овом раду ће као пример једног недавно објављеног издавачког подухвата (Duken, 2021)¹¹, бити анализиран начин на који су представљени живот и дело Војина Комадине. Стога је потребно данас истаћи улогу електронских медија, посебно значај недавно покренутог сајта (<https://vojinkomadina.com>) за дисеминацију података о аутору који могу да имају и актуелност и већу прецизност. Међутим, већина ових прилога са web-а није настала као резултат научног рада и није потписана, те се не могу користити као поуздан извор података.

Прво што се може уочити поређењем различитих прилога је то да се уз име Војина Комадине везују различите одреднице: југословенски (Церовић, 2022)¹², босанско-херцеговачки (Ћавловић, 2002: 672) и српски композитор (Duken, 2021: 330). Да ли се ове одреднице међусобно искључују, или делимично преклапају? У зависности од идеолошких ставова, могућа су оба одговора. Одлука да се композитор означи као југословенски у ствари значи да се одустаје од његовог националног одређења, а користи се одредница припадности држави у којој је рођен¹³ и у којој је све до пред смрт радио и стварао. Последње године живота (1992–1997) Комадина је био држављанин Савезне Републике Југославије. Ознака југословенски се може чинити примереном као одредница за неког ко је од најранијег детињства живео у различитим градовима (Бар, Котор, Бихаћ, Сремска Каменица, Београд, Сарајево, Тузла, Сарајево, Београд, Титоград/Цетиње, Београд). Професионално, истичу се два места његовог школовања – Београд (основна школа,

¹⁰ У том смислу је посебно заострено питање везано за Рецу Мулића, којем на Косову и Метохији албанизују презиме и проглашавају га Албанцем, мада се аутор увек изјашњавао као Црногорац. Више о томе (Маринковић, 2014: 83–97).

¹¹ У питању је књига реномираног енглеског издавача (A Penguin Random House Company) која је преведена на српски језик и допуњена поглављем о музици у Србији (аутор Соња Маринковић, 310–330).

¹² Ауторка на почетку одређује Војина Комадину као једну од најзначајнијих личности југословенске музике у другој половини 20. века.

¹³ Као и многи са ових простора, Комадина је, не мењајући територију, живео у неколико различитих држава, почев од Краљевине Југославије, преко Федералне (ФНРЈ), па Социјалистичке (СФРЈ), до Савезне Републике Југославије, која више није имала идентичне границе са ФНРЈ и СФРЈ. Међутим, мада је тада било могуће изјашњавање да је неко југословен, републике су биле те које су давале држављанство.

гимназија, Музичка школа *Станковић*, Музичка академија) и Сарајево (Музичка академија), и два немачка града у којима се усавршавао – Дармштат и Келн. Потом ће Комадина бити радно ангажован у Тузли, па у Сарајеву, у Београду, у Титограду (данас Подгорица), односно на Цетињу,¹⁴ те још једном у Сарајеву, али сада као оснивач нове институције, Музичке академије у Источном Сарајеву, у Републици Српској. Готово три деценије Комадина је дакле био професионално повезан са Босном и Херцеговином. Био је дугогодишњи председник Удружења композитора БиХ и припада најугледнијим ствараоцима у овој републици. Али је сродну функцију обављао и на нивоу Југославије. Стога би се могло сугерисати да је потребна прецизност у формулисању националних одредница. Ако се у лексикографској публикацији појављују ознаке националне припадности (не држављанства), за Комадину се може користити само одредница *српски композитор*. Уколико се дају подаци о држављанству, онда је боље и прецизније користити одређење Југословен, јер само оно обухвата све мене на његовом животном путу, са додатним објашњењем да је највећи део живота и рада везао за Босну и Херцеговину (Тузлу и Сарајево, затим и Српско Сарајево у Републици Српској), али и да је био ангажован на многим другим пословима у Београду и Титограду, за које су повезани последњих петнаестак плодних и радних година живота. Истицање да је Комадина био само босанско-херцеговачки композитор превиђа битне моменте његовог рада и ангажовања (председник Савеза организација композитора Југославије и секретар председништва СОКОЈ-а), као и чињеницу да је он професионално стасавао у Београду, где је први пут у Музичкој школи *Станковић* имао прилику да упозна и свог будућег професора композиције у Сарајеву, Божидара Трудића, композитора чије се име, за разлику од Комадининог, налази у Перичићевим *Музичким ствараоцима у Србији* (1969: 557–562).

Када је у питању школовање Комадине, такође се појављују непрецизности и недоречености. Подаци који се у појединим публикацијама налазе, да је 1954. уписао теоријско-педагошки (наставнички) одсек Музичке академије у Београду, а наредне, 1955. одсек за композицију у класи Миховила Логара, те да је 1957. прешао у Сарајево, нису довољно прецизни. На Музичкој академији у Београду до 1958/59. постојао је наставнички одсек, који мења име у музичка теорија 1958, да би од 1973. поново променио назив у општа музичка педагогија. Питање је колико је податак о упису на наставнички одсек битан, ако се зна да те године због болести Комадина није могао да похађа наставу,

---

¹⁴ После пожара 1996. у коме су уништени привремени објекти у којима је била смештена Музичка академија (са целокупном архивом и инструментима), ова висока школа добија седиште на Цетињу у згради бившег британског посланства. Недуго потом дужност декана Академије преузима млади црногорски композитор, тада доцент на Академији, Сенад Гачевић.

што се у биографијама нигде не помиње.¹⁵ Потребно је истражити архиву Факултета музичке уметности и документовати његову сарадњу са Логаром, ако је до ње уопште дошло. Тренутно пада у очи да је Комадинина композиција *Друга руковет – Песме из Македоније* за мешовити хор настала 1956/58. године. Компоновање руковети био је испитни задатак на првој години студија. Да ли је тада компонована *Прва руковет – Песме са Косова*? Изванредно је занимљиво и питање односа Комадине према Мокрањчевом делу, јер је до 1960. он компоновао чак пет од укупно седам руковети.¹⁶ Нетачан је међутим податак да је студирао на последипломским студијама, који се може наћи чак и у недавно објављеним радовима (Duken, 2021: 330). Није, такође, добро у исту раван стављати учешће на курсевима савремене музике у Дармштату и Келну, са посетама Варшавској јесени, јер ма како да присуство једном фестивалу може да буде драгоцену за проширење видика, оно се не може изједначити са активним учешћем на курсевима.

Потребно је такође пажњу посветити провери хронологије ангажмана Војине Комадине у Титограду (1985. или 1986. су године када је ангажован као гостујући професор, запослен на Музичкој академији био је од 1992. године, вероватно до смрти) и у Источном Сарајеву (1994–1997). С обзиром на стање архива у овим институцијама, било би неопходно доћи до потпунијих и прецизнијих података путем интервјуа са породицом и тадашњим композиторовим најближим сарадницима, као и анализом текстова објављених у дневној штампи и часописима. Занимљиво је да Чавловић у својој књизи ни не помиње да је био на руководећем положају у Црној Гори (Čavlović, 2011: 207). Такође, практично ништа није познато о композиторовом ангажману на највишим руководећим функцијама у удружењима композитора (у БиХ и на савезном нивоу) и у СОКОЈ-у, агенцији за заштиту ауторских права, у шта је био уложен велики део његовог времена и енергије.

Посебан круг питања јесу проблеми стилских одређења, чему је било посвећено пленарно предавање Ивана Чавловића 2019. године (Čavlović, 2020: 3–12). Потребна је одговарајућа библиотечка обрада каталога композиција Војина Комадине, те израда библиографије радова о композитору и релевантним темама у вези са његовим стваралаштвом која би била доступна на сајту и која би се могла редовно ажурирати. До сада постављени материјали су свакако драгоцени, али на том плану предстоје још озбиљни послови прикупљања и документовања доступне грађе.

¹⁵ Чавловић мудро изоставља овај податак из биографије композитора (Čavlović, 2011: 206).

¹⁶ Анализи руковети Војина Комадине био је посвећен дипломски рад Наде Симић на Музичкој академији Источно Сарајево (2015). Питањем односа према Мокрањчевом узору бавио се Саша Божидаревић у својој докторској дисертацији (Božidarević, 2015). Формом руковети у делу Комадине бавила се и Ивана Церовић (2015).

У овом раду анализирана су нека питања везана за лексикографску обраду Војина Комадине да би се, указивањем на мањкавости и недоречености у постојећим текстовима, указало на потенцијалне правце будућих истраживања. Посебно је указано на мањкавости везане за чињенице из биографије аутора. За развој научног сазнања од суштинског интереса је постојање систематичности и поступности у истраживањима, те рад на овим проблемима треба поставити као један од приоритета.

Коришћена литература:

- Andreis, Josip (glavni redaktor). (1958). *Muzička enciklopedija A – J*. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ.
- Andreis, Josip (glavni redaktor). (1963). *Muzička enciklopedija K – Ž*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Božidarević, Saša. (2015). *Intertekstualni i citatni postupci u rukovetima i srodnim formata u srpskoj horskoj muzici druge polovine XX veka* (doktorska disertacija odbranjena na Univerzitetu umetnosti u Beogradu, Fakultet muzičke umetnosti, 2016).
- Vojin Komadina. In *Musicalics. The Classical Composers Database*. <https://musicalics.com/en/composer/Vojin-Komadina>
- Duken, Džesika i dr. (2021). *Kompozitori – njihov život i dela*. Beograd: Data status, 330.
- Konjović, Petar. (1919). Muzika u Srba. U *Ličnosti*. Zagreb: s.n.
- Кресић, Драгана. (2002). Заборављене опере А. Џимића Савина. *Мокрањац* (4), 4–13.
- Kučukalić, Zija (glavni urednik). (1968). Komadina, Vojin. U *Kompozitori i muzički pisci Jugoslavije (članovi Saveza kompozitora Jugoslavije 1945–1967)*. Beograd: SOKOJ, 300.
- Kučukalić, Zija. (1974). Komadina, Vojin. U *Muzička enciklopedija Gr – Op*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 353.
- Kovačević, Krešimir (glavni urednik). (1984). *Leksikon jugoslavenske muzike 1 (A – Ma)*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža, 441–443.
- Маринковић, Соња. (2014). Стваралаштво Реце Мулића и наша традиција заборављана У Соња Маринковић, Санда Додик и Ана Петров (уред.). *Владо С Милошевић (етномузиколог, композитор и педагог) – Традиција као инспирација (тематски зборник)*. Бања Лука: Академија умјетности Универзитета у Бањој Луци, Академија наука и умјетности Републике Српске, Музиколошко друштво Републике Српске, 83–97.
- Peričić, Vlastimir. (1969). *Muzički stvaraoci u Srbiji*. Beograd: Prosveta.
- Радовић, Перо. (1995). Интервју *Сјенке рата*. Документарна серија РТВ ЦГ. <https://www.youtube.com/watch?v=rbRyoaLMmh8>
- Cerović, Ivana. (2015). Osvrt na formu rukoveti u djelima Vojina Komadiner. *Artefact* (1), 57–65.
- Церовић, Ивана. Војин Комадина (композиторски опус), доступно на <https://vojinkomadina.com>, приступљено 10.11.2022.
- Čavlović, Ivan. (1984). Vojin Komadina. U povodu trideset godina umjetničkog rada. *Zvuk* (4), 76–90.

- Čavlović, Ivan. (2002). Komadina, Vojin. In Stanley Sedie (Ed.). *The New Grove Dictionary of Music and Musicians (second edition), vol. 13*. London: Macmillan Publishers Limited, 672.
- Čavlović, Ivan. (2011). *Historija muzike u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Muzička akademija u Sarajevu, 206–209.
- Čavlović, Ivan. (2020). Kompozitorsko-stilske mijene u opusu Vojina Komadine. Nacrt za estetiku stvaranja. У Мирадет Зулић (уред.). *Савремено и традиционално у музичком стваралаштву 1*, Источно Сарајево: Музичка академија Универзитета у Источном Сарајеву, 3–12.

SUMMARY

THE STATUS OF VOJIN KOMADINA IN CONTEMPORARY LEXICOGRAPHY

PhD Sonja Marinković

The subject of the paper is a comparative analysis of the way Vojin Komadina's work is presented in contemporary lexicography. Based on the analysis of different standards of lexicographic work, the aim is to discuss the key dilemmas that arise concerning the previous results. The goal is to point out the need of clear formulations and definitions related to the author's biography, and in particular to think about the way in which Komadina's work is presented in a concise lexicographical form. The conclusions potentially point to the future directions of research about the life and work of Vojin Komadina.

Keywords: Vojin Komadina, lexicography, musicology, contemporary Serbian music.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

78(082)

НАУЧНИ скуп "Савремено и традиционално у музичком
стваралаштву" (4 ; 2022 ; Источно Сарајево)

Савремено и традиционално у музичком стваралаштву. 4 :
зборник радова са научног скупа одржаног 15-17. децембра
2022. године / [главни уредник Мирадет Зулић]. - Источно
Сарајево : Музичка академија Универзитета, 2023 (Источно
Сарајево : Копикомерц). - 285 стр. : илустр., ноте ; 24 cm

На врху насл. стр.: Универзитет у Источном Сарајеву. - На насл.
стр.: Дани Војина Комадине. - Текст ћир. и лат. - Текст на срп. и
рус. језику. - Тираж 100. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-99976-902-9-6

1. Дани Војина Комадине (4 ; 2022 ; Источно Сарајево)

COBISS.RS-ID 139474433